

RCEC

Research Center voor

Examinering en Certificering

Onderzoek Standaardisering Examinering MBO

P.F. Sanders
RCEC

G.J. Visser
Coördinator vanuit OCW

**© Cito en Universiteit Twente
Arnhem, 9 januari 2008**

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	5
2. OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	5
3. ONDERZOEKSRESULTATEN	6
3.1. AANTALLEN AFNEMENDE INSTELLINGEN EN AANTALLEN DEELNEMERS	7
3.1.1. Toetsleveranciers	7
3.1.2. Toetsafnemers	7
3.2. AANTALLEN EN SOORTEN EXAMENPRODUCTEN EN DE FINANCIERING	8
3.2.1. Toetsleveranciers	8
3.2.2. Toetsafnemers	10
3.3. KWALITEIT VAN HET EXAMENINSTRUMENTARIUM	10
3.3.1. Documenten over Toetsleveranciers	10
3.3.2. Toetsleveranciers	13
3.3.3. Toetsafnemers	14
3.4. DESKUNDIGHEID VAN BETROKKENEN BIJ EXAMINERING	14
3.4.1. Toetsleveranciers	14
3.4.2. Toetsafnemers	15
3.5. BETROKKENHEID VAN OPLEIDINGEN, BEROEPENVELD EN DEELNEMERS	15
3.5.1. Toetsleveranciers	15
3.5.2. Toetsafnemers	16
3.6. OVERWEGINGEN OM EXAMENS IN TE KOPEN	16
3.6.1. Toetsleveranciers	16
3.6.2. Toetsafnemers	17
3.7. TEVREDENHEID VAN AFNEMENDE INSTELLINGEN EN DEELNEMERS	18
3.7.1. Toetsleveranciers	18
3.7.2. Toetsafnemers	18
3.8. AANVULLENDE OPMERKINGEN	19
3.8.1. Toetsleveranciers	19
3.8.2. Toetsafnemers	19
4. SAMENVATTING EN CONCLUSIES	20
BIJLAGE 1. VRAGENLIJST TOETSLEVERANCIERS	25
BIJLAGE 2. VRAGENLIJST TOETSAFNEMERS	27
BIJLAGE 3. OVERZICHT VAN MEDEWERKERS VAN TOETSLEVERANCIERS EN TOETSAFNEMERS DIE GEÏNTERVIEWD ZIJN.	29
BIJLAGE 4. OVER DE AUTEURS	31

1. Inleiding

De inrichting van het toezicht op de examinering in het middelbaar beroepsonderwijs staat op dit moment in het centrum van de belangstelling. Met de integratie van KCE naar de Inspectie is een eerste stap gezet op weg naar een nieuw arrangement voor het toezicht. Naast de veranderingen op het gebied van het toezicht op de examinering verkent OCW de mogelijkheden om via andere wegen te komen tot een hogere kwaliteit van examinering in het mbo. Daarbij wordt onder andere gedacht aan het beter benutten van standaardisering in de examinering, zowel van de algemeen vormende als de beroepsgerichte vakken. In dat kader heeft OCW in de maanden oktober, november en december 2007 onderzoek laten doen naar de stand van zaken met betrekking tot de standaardisering van examinering in het middelbaar beroepsonderwijs. In het onderhavige rapport wordt verslag gedaan van dat onderzoek. Het rapport bestaat uit vier onderdelen. Na de inleiding wordt in het tweede onderdeel de opzet en de uitvoering van het onderzoek beschreven. Daarna worden in het derde onderdeel de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Het vierde en laatste onderdeel van het rapport bevat de conclusies die de onderzoeker op basis van de onderzoeksresultaten meent te kunnen trekken.

2. Opzet en uitvoering van het onderzoek

De doelstelling van het onderzoek is inzichtelijk maken wat er momenteel (al) gebeurt op het gebied van standaardisatie van de beroepsgerichte vakken in het mbo. Centrale vraag daarbij is hoe deze varianten van standaardisatie vormgegeven worden en wat de ervaringen ermee zijn. Daarnaast zullen ook de overwegingen om gebruik te maken van de standaardisatievarianten in kaart gebracht worden.

Ten behoeve van het onderzoek werden zes Toetsleveranciers van gestandaardiseerde toetsen en zes van hun Toetsafnemers geselecteerd. Drie Toetsleveranciers werden aangedragen door de mbo Raad en drie door het COLO. De Toetsafnemers werden aangedragen door de Toetsleveranciers. Tabel 1 bevat een overzicht van de zes Toetsleveranciers en zes onderwijsinstellingen die hun producten afnemen.

Tabel 1. Overzicht van Toetsleveranciers en één van hun Toetsafnemers.

Toetsleveranciers	Toetsafnemers
1. Savantis	ROC West-Brabant/Markiezaat College
2. Kenniscentrum Handel	ROC Nijmegen
3. ECABO	Zadkine
4. SLEBB (Stichting Landelijke Examenbank Brood en Banket)	ROC Eindhoven
5. Stem (Stichting Examens Mobiliteitsbranche)	ROC Eindhoven
6. RBA-4 (Examenbank Zorg en Welzijn)	Deltion College

De opzet van het onderzoek voorzag in een bevraging van de zes Toetsleveranciers en Toetsafnemers over verschillende aspecten van de standaardisering van examinering. Daartoe werden twee vragenlijsten ontwikkeld: een vragenlijst voor de Toetsleveranciers en een vragenlijst voor de Toetsafnemers. Naar aanleiding van het commentaar op de eerste versie van de twee vragenlijsten door een medewerker van de mbo Raad en het COLO werden de twee vragenlijsten bijgesteld en definitief vastgesteld. De twee vragenlijsten staan vermeld in Bijlage 1 en 2.

Teneinde zich voor te kunnen bereiden op de bevraging werden voornoemde vragenlijsten voorafgaande aan de bevraging toegestuurd aan de Toetsleveranciers en de Toetsafnemers. Bij de Toetsleveranciers en Toetsafnemers werd gesproken met een of twee medewerkers die verantwoordelijk en/of betrokken waren bij examinering. De interviews werden afgenomen en genoteerd door de onderzoeker en namen ongeveer anderhalf uur in beslag.

Ten behoeve van de voorbereiding op het onderzoek en naar aanleiding van de interviews heeft de onderzoeker kennis genomen van de volgende documenten:

- Leren, Loopbaan en Burgerschap (2007).
- Plan van aanpak Examinering Mbo - interne memo van de MBO Raad (inclusief bijlage met inventarisatie), J. Tissink (2007).
- Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007) van de Samenwerkende Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (COLO).
- Rapport van bevindingen KCE-audit 2006-2007 van de Toetsleveranciers.
- Examineren in praktijk: examenverslag mbo 2006-2007 van het KCE.
- Catalogus 'Een overzicht van les- en toetsingsmateriaal van de Stichting Praktijkleren voor de mbo-opleidingen Economie & Handel 2007' van de Stichting Praktijkleren.
- Rapport van bevindingen KCE-audit 2006-2007 van Savantis, KC Handel, ECABO, SLEBB, Stem en RBA-4.
- Informatie (webteksten, publicaties e.d.) over examinering die op de websites van de Toetsleveranciers vermeldt staan.

3. Onderzoekresultaten

De onderzoekresultaten die in onderstaande paragrafen gerapporteerd worden, zijn gebaseerd op documentonderzoek en interviews die aan de hand van twee vragenlijsten afgenomen zijn bij zes Toetsleveranciers en zes Toetsafnemers. De onderwerpen uit de vragenlijsten zijn richtinggevend geweest voor de wijze waarop de onderzoekresultaten hier gepresenteerd worden, dwz dat per onderwerp informatie gegeven wordt die afkomstig is van informatie over en van de Toetsleveranciers en van de Toetsafnemers. In die gevallen waar de informatie van de Toetsleveranciers en Toetsafnemers overeenkwam, is die informatie veelal niet herhaald. Hoewel in het rapport de informatie van de Toetsafnemers daarom kwantitatief vaak geringer is, is hun informatie echter niet minder belangrijk.

Met betrekking tot de interviews dient opgemerkt te worden dat de informatie afkomstig van de geïnterviewden wegens gebrek aan tijd niet meer met de betrokkenen geverifieerd kon worden. Het onderzoeksverslag kan derhalve een aantal feitelijke onjuistheden bevatten over

bijvoorbeeld aantallen examenproducten of aantallen examendeelnemers. Vooruitlopend op de conclusies is de onderzoeker echter van mening dat die feitelijke onjuistheden geen afbreuk doen aan de conclusies die op basis van dit onderzoek getrokken kunnen worden.

Gezien het beperkt aantal toetsleveranciers en opleidingen hoeven de uitkomsten van het onderzoek niet te gelden voor het hele mbo veld. De onderzoeker heeft op basis van het onderzoek wel het idee dat het geschetste beeld breder terug te vinden is.

3.1. Aantallen afnemende instellingen en aantallen deelnemers

3.1.1. Toetsleveranciers

In de publicatie 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)', wordt op pagina 5 en 6 een overzichtstabel gegeven van het percentage afnemende onderwijsinstellingen dat examenproducten afneemt van de 18 kenniscentra of aan hen gelieerde rechtspersonen. De tabel laat zien dat de kenniscentra/samenwerkingsverbanden in een groot aantal gevallen een zeer hoog percentage van de onderwijsinstellingen tot klant hebben. Wordt in breder verband naar Toetsleveranciers gekeken, dan laat figuur 4.2 op pagina 19 uit de publicatie 'Examineren in praktijk (2007)' zien dat in alle dertien door KCE onderscheiden branches KCE-gecertificeerde Toetsleveranciers actief zijn.

Wat betreft de aantallen examendeelnemers die de leveranciers bedienen, zijn er gegeven de omvang van de verschillende sectoren uiteraard grote verschillen. Zo werden in 2007 3500 examendeelnemers met materiaal van Savantis en 30.000 examendeelnemers met materiaal van KC Handel geëxamineerd. Wat ECABO betreft zal het aantal examendeelnemers groot zijn omdat in de sectoren die door ECABO vertegenwoordigd zijn, 84.000 deelnemers een mbo-opleiding volgen. Van de Stichting Landelijke Examenbank Brood en Banket (SLEBB) zijn alle 21 ROC's die deze opleiding aanbieden lid, wat betekent dat zij ook alle door de SLEBB ontwikkelde examens (kunnen) afnemen. In totaal volgen ruim 2000 leerlingen de opleidingen binnen dit vakgebied. Van de Stichting Examens Mobiliteitsbranche zijn op een na alle ROC's met een afdeling motorvoertuigtechniek lid. RBA-4 had afgelopen jaar ruim 4000 examendeelnemers met de kanttekening dat RBA-4 in principe alleen de drie scholen van de coöperatie bedient.

3.1.2. Toetsafnemers

De zes afnemers betrekken alle producten die voor de betreffende opleidingen beschikbaar zijn van hun betreffende leverancier die trouwens veelal ook de enige leverancier is. Incidenteel koopt men elders in als de leverancier de betreffende examens/toetsen (nog) niet heeft. Het aantal examendeelnemers is afhankelijk van de grootte van de sector en de grootte van de school. Zo heeft het Markiezaat College (ROC West-Brabant) jaarlijks ongeveer 50 deelnemers die praktijkexamen bij Savantis doen terwijl ROC Nijmegen in 2007 een contract voor 970 leerlingen bij KC Handel had

3.2. Aantallen en soorten examenproducten en de financiering

3.2.1. Toetsleveranciers

Savantis is het kennis- en vakcentrum voor drie sectoren: Schilderen en Onderhoud, Afbouw en Stukadoeren en Reclame, Presentatie en Communicatie. Savantis beschikt over 180 theorietoetsen en 17 proeven van bekwaamheid. Savantis bedient alle BBL opleidingen en vraagt aan scholen € 50 euro per jaar per leerling voor het gebruik van alle toetsen. De distributie van de theorietoetsen gebeurt via Toetscenter, terwijl de proeven van bekwaamheid afgenomen worden in de vakcentra van de sector.

Aangezien de ontwikkeling en afname van de examens niet kostendekkend is, wordt het tekort aangevuld door subsidie vanuit de branche. Op pagina 18 van 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)' staat dat een bedrag van circa € 1,3 miljoen uit bedrijfstakmiddelen bijgedragen wordt aan de examinering in deze branche.

Wat de toekomst betreft gaat Savantis mogelijk (meer) betrokken worden bij de examinering van signmakers (sector Reclame, Presentatie en Communicatie), schoonmakers en glazenwassers. Daarnaast zijn er plannen om zowel het onderwijs als de examinering binnen de sector Afbouw en Stukadoeren te gaan verzorgen.

RBA-4 ontwikkelt competentiegerichte beoordelingsinstrumenten voor de opleidingen Verpleging en Verzorging en Onderwijs Assistent. RBA-4 beschikt over 44 proeven van bekwaamheid of simulaties voor vier verschillende onderwijsniveaus. De kosten voor de ontwikkeling van de examens worden gedeeld door de 3 ROC's. Daarnaast zijn er bescheiden inkomsten van een zestal ROC's die geen deel uitmaken van de coöperatie, maar alleen toetsen van RBA-4 inkopen.

Wat de toekomst betreft gaat RBA-4 mogelijk betrokken worden bij de examinering van de assistent gezondheidszorg en de examinering van assistenten technisch oogheekkundig assistent. Dit zijn twee opleidingen met relatief weinig deelnemers waarbij het voor de instellingen niet efficiënt is om zelfstandig toetsen te ontwikkelen.

ECABO is het kenniscentrum voor de economisch-administratieve, ICT- en veiligheidsberoepen. ECABO ondersteunt verschillende stichtingen met het ontwikkelen van examens, het afnemen van examens, het in stand houden van examenbanken en distribueren van examens. Een van die stichtingen is de Stichting Praktijk Leren (SPL) wat een fusie is van drie organisaties, namelijk Examenbank EbA, Stichting BIT en het consortium CGL. De werkorganisatie voor SPL is voor wat betreft de beoordelingsinstrumenten ondergebracht bij ECABO. SPL draagt zorg voor ontwikkeling en distributie van competentiegerichte onderwijsmiddelen. De catalogus 'Een overzicht van les- en toetsingsmateriaal van de Stichting Praktijkleren voor de mbo-opleidingen Economie & Handel 2007' van de SPL laat zien dat er met medewerking van ECABO zeer veel theorietoetsen, praktijktoetsen en simulaties ontwikkeld en beschikbaar zijn. Vermeldenswaard is ook dat ECABO sectorale examenstandaarden ontwikkeld heeft die richtinggevend voor de inrichting van de examinering en beschrijven op welke wijze en met welke examenproducten een kwalificatie het beste geëxamineerd kan worden. Volgens pagina 10 van 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)' zijn de examenactiviteiten van ECABO kostendekkend. De examenactiviteiten worden betaald door de afnemende partijen, wat de examendeelnemers

kunnen zijn of de instelling waarvoor de activiteiten uitgevoerd worden, zoals de SPL. De afnemende instellingen betalen € 80 euro per leerling.

Wat betreft nieuwe ontwikkelingen werd tijdens het interview de cursus 'ontwikkelen van examenprojecten' genoemd, een cursus die toetsontwikkelaars voorbereidt op het ontwikkelen van project- en simulatiebeschrijvingen voor de binnenschoolse uitvoering van proeven van bekwaamheid, en de ontwikkeling van (contextrijke) kennis- en vaardigheidstentamens voor met name de moderne vreemde talen. Bij het bezoek aan toetsafnemer Zadkine werd ook nog vermeld dat ECABO in samenwerking met de Belangenvereniging Stadstoezicht een aantal kwalificatiedossiers ontwikkeld heeft die door middel van simulaties geëxamineerd (gaan) worden.

KC Handel is het kenniscentrum voor de handel. KC Handel ontwikkelt examens op basis van de:

(1) Eindtermgerichte kwalificatiestructuur. Het betreft hier het actualiseren van bestaand materiaal toetsmateriaal, dwz een zevental versies van theorie- en praktijktoetsen van ruim 40 deelkwalificaties;

(2) Competentiegerichte kwalificatiedossiers 2005-2006. Het betreft hier ruim 100 theorie- en praktijktoetsen, plus talenexamens (Nederlands en mvt);

(3) Competentiegerichte kwalificatiedossiers 2007-2008. Voor deze dossiers worden zeer veel toetsen ontwikkeld. Het betreft hier enige honderden theorie- en praktijktoetsen voor niveau 1 en 2 en ook enige honderden voor niveau 3 en 4. Daarnaast worden nog verschillende versies voor drie verschillende branches (CBL, Detex, OFED) ontwikkeld.

De distributie van de toetsen gebeurt via Toetscenter en/of QMP.

De financiering is gebaseerd op contracten met onderwijsinstellingen die € 40 per leerling betalen voor alle toetsen wat bij jaarlijks ongeveer 30.000 examendeelnemers resulteert in circa € 1,2 miljoen inkomsten. Hiermee kunnen de gemaakte kosten gedekt worden.

Wat de toekomst betreft zijn er plannen om examens voor andere kwalificaties te gaan ontwikkelen en wordt gedacht aan het ontwikkelen van zogenoemde theorievoortgangs-examens. De ontwikkeling van competentiescans voor het beoordelen van de voortgang van studenten is reeds ter hand genomen.

De Stichting Landelijke Examenbank Brood en Banket (SLEBB) ontwikkelt, uitgaande van de oude kwalificatiestructuur, theorietoetsen en praktijkexamens voor heel veel verschillende deelkwalificaties. Alle examens worden afgenomen in het Nederlands Bakkerijcentrum (NBC) te Wageningen. De theorietoetsen voor niveau 1 en 2 kunnen ook digitaal op school worden afgenomen. De ontwikkeling en afname van de examens worden gefinancierd door de branches, de onderwijsinstellingen en Kenwerk, het kenniscentrum voor horeca, bakkerij, reizen, recreatie en facilitaire dienstverlening. De branches betalen de afname van de examens in Wageningen wat € 600 per examendag bedraagt. De scholen betalen op dit moment, afhankelijk van de grootte van de school, een bedrag van € 5000 – € 12.500. Volgens pagina 15 van 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)' draagt Kenwerk per stichting € 50.000 bij.

Wat de toekomst betreft zal de competentiegerichte examinering gefaseerd ingevoerd gaan worden, dwz eerst de theorietoetsen en daarna de praktijktoetsen. Naar verwachting zijn er over een jaar competentiegerichte toetsen beschikbaar in de examenbank. De competentiegerichte toetsen worden ontwikkeld door docenten van acht scholen die bij de SLEBB aangesloten zijn.

De Stichting Examens Mobiliteitsbranche (Stem) houdt zich bezig met examenactiviteiten in de mobiliteitsbranche, dwz dat de Stem de ontwikkeling en distributie van de examens regisseert en IBKI de afname van de praktijkexamens verzorgt. IBKI is specialist op het gebied van examinering en certificering voor medewerkers in de mobiliteitsbranche. Er zijn (verschillende versies van) een veertigtal theorietoetsen beschikbaar waarvoor een tarief van € 40 per leerling geldt. Daarnaast zijn er een dertigtal praktijktoetsen gebaseerd op de eindtermgerichte kwalificatiestructuur en een tiental praktijktoetsen gebaseerd op de competentiegerichte kwalificatiestructuur. Een ROC moet € 135 voor de afname van een eindtermgerichte praktijktoets betalen. Distributie van de theorietoetsen gebeurt via Toetscenter, terwijl de praktijkexamens door IBKI in Nieuwegein worden afgenomen. De financiering bestaat hieruit dat de kosten voor ongeveer de helft betaald worden door de ROC's en voor de helft door het O&O-fonds van de branche (OOMT). Volgens pagina 12 van 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)' gaat het in totaal om ongeveer € 1 miljoen per jaar.

Wat de toekomst betreft is de Stem voornemens om in 2008 examens te gaan leveren voor de sector schadeherstel en carrosserie.

3.2.2. Toetsafnemers

De Toetsafnemers die de examens van de Kenniscentra (Savantis, ECABO, KC Handel) betrekken, hebben geen problemen met wat zij voor de examens moeten betalen. Volgens de SLEBB vinden twee kleine ROC's van de in totaal 21 bij de SLEBB aangesloten ROC's de kosten een probleem maar tot nu toe is niemand afgehaakt vanwege de kosten. Naar verwachting zal de wijze waarop scholen financieel aangeslagen worden echter binnenkort aangepast worden, dwz geen verrekening per leerling maar een meer gestaffelde verrekening

3.3. Kwaliteit van het exameninstrumentarium

Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van het exameninstrumentarium van de Toetsleveranciers is gebruik gemaakt van vijf informatiebronnen. De eerste drie informatiebronnen zijn drie documenten over Toetsleveranciers afkomstig van de COLO en het KCE. De twee andere informatiebronnen zijn de interviews met de zes Toetsleveranciers en hun afnemers.

3.3.1. Documenten over Toetsleveranciers

De eerste informatiebron betreft de publicatie 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)'. In de overzichtstabel op pagina 6 en 7 wordt vermeld welke leveranciers door het KCE gecertificeerd zijn. Voor de zes Toetsleveranciers die aan dit onderzoek deelnamen is dit het geval, met de kanttekening dat dit bij ECABO alleen het geval is voor SPL en SVPB (Stichting Vakexamens voor de Particuliere Beveiligingsorganisaties). In het studiejaar 2007-2008 ontvingen Toetsleveranciers van het KCE een certificaat op basis van de bevindingen uit de KCE-audit 2006-2007 in combinatie met auditbevindingen uit de periode 2005-2006. Voor de afnemende instellingen had het certificaat van de KCE-audit het voordeel dat de examens van betreffende kwalificaties dan wel deelkwalificaties niet door het KCE bij de afnemende

instellingen opnieuw werden opgevraagd, mits de afnemende instellingen de examens ongewijzigd, dus zoals afgenomen van de leveranciers, hadden ingezet. In voornoemde publicatie wordt over de beoordelingen door het KCE van de examens van de Toetsleveranciers slechts summier gerapporteerd.

De tweede informatiebron betreft de rapporten van de KCE-audits 2006-2007 van de zes Toetsleveranciers. Op basis van deze audits hebben alle zes de leveranciers het KCE-certificaat ontvangen. De resultaten van de KCE-audits zijn in Tabel 2 samengevat en worden daaronder verder toegelicht.

Tabel 2: Resultaten van de KCE-audits 2006-2007 van zes Toetsleveranciers

Leverancier	Stand. 1	Stand. 2	Stand. 3	Stand. 4	Stand. 5	Stand. 6	Stand. 7
Savantis	4 (e,c)	2 (e,c)	3 (e,c)	3 (e), 5 (c)	2 (e,c)	4 (e,c)	4 (e,c)
KC Handel	4 (e,c)	4 (e,c)	3 (e,c)	5 (e,c)	5 (e), 4 (c)	4 (e,c)	4 (e,c)
ECABO	4 (e,c)	3 (e,c)	3 (e,c)	4 (e), 5 (c)	3 (e), 2 (c)	4 (e,c)	4 (e,c)
SLEBB	3 (e)	4 (e)	3 (e)	2 (e)	2 (e)	3 (e)	4 (e)
Stem	3 (e,c)	4 (e,c)	3 (e,c)	5 (e,c)	2 (e,c)	4 (e), 2 (c)	4 (e), 2 (c)
RBA-4	4 (e,c)	2 (e,c)	2 (e,c)	5 (e,c)	2 (e,c)	3 (e)	3 (e,c)

1= slecht, 2=onvoldoende, 3=voldoende, 4=goed, 5=uitstekend, e=eindtermgericht, c= cgo

Tabel 2 laat zien hoe de zes Toetsleveranciers op de zeven onderscheiden standaarden worden beoordeeld.

Op **Standaard 1** (Het beroepenveld heeft vertrouwen in de kwaliteit van de examinering) worden alle Toetsleveranciers als minstens 'voldoende' beoordeeld.

Op **Standaard 2** (De afnemer is tevreden over de kwaliteit van de examinering) worden Savantis en RBA-4 als 'onvoldoende' beoordeeld. Volgens de KCE-audit werd door beide deelnemers niet aan deze standaard voldaan omdat op basis van het aangeleverde bewijs de tevredenheid van de deelnemer over de kwaliteit van de examinering niet kon worden vastgesteld.

Op **Standaard 3** (De betrokkenen bij examinering zijn deskundig) wordt RBA-4 onvoldoende beoordeeld omdat op basis van het aangeleverde bewijs de deskundigheid van de betrokkenen bij de examinering niet kon worden vastgesteld.

Op **Standaard 4** (Het exameninstrumentarium voldoet inhoudelijk aan de uitstroomseisen) worden de Toetsleveranciers, met uitzondering van de SLEBB, als 'goed' of 'uitstekend' beoordeeld. De reden voor de 'onvoldoende' voor de SLEBB was dat in de documenten voor de toetsverantwoording geen relatie tussen de eindtermen en de eindexamenopdrachten aangegeven werd.

Op **Standaard 5** (Het exameninstrumentarium voldoet aan toetstechnische eisen) worden drie Toetsleveranciers bij eindtermgerichte toetsen en vier Toetsleveranciers bij competentiegerichte toetsen als onvoldoende beoordeeld.

In de KCE-audit van Savantis wordt opgemerkt dat onvoldoende aangetoond wordt onder welke afdnamecondities de instrumenten van examinering worden ingezet, dat de beoordelingsvoorschriften onvoldoende gewaarborgd zijn binnen de organisatie en dat de beschikbare informatie voor het toepassen van een eenduidige en correcte beoordeling bij vijftien deelkwalificaties onvoldoende zijn.

In de KCE-audit van ECABO, dwz SPL, blijkt dat er ondanks de 'voldoende' een aantal zaken nog aandacht behoeven. Over de competentiegerichte kwalificaties wordt opgemerkt dat de beschikbare instructies voor de deelnemer over de beoordeling te summier zijn en dat daarnaast onvoldoende informatie uitgereikt wordt over de inhoud van de uit te voeren opdracht. Ook de beoordelingsformulieren met de te behalen punten per opdracht zijn vooraf niet verkrijgbaar en het beoordelingsvoorschrift voor de beoordelaar wordt als onduidelijk ervaren.

In de KCE-audit van de SLEBB, dwz Kenwerk, staat dat de deelkwalificaties voor brood- en banketbakken als onvoldoende beoordeeld worden vanwege het ontbreken van antwoordmodellen, scoringsvoorschriften en informatie bij de toetsen voor praktische vaardigheden.

In de KCE-audit van de Stem staat dat het exameninstrumentarium van de eindtermgerichte kwalificaties niet voldoet aan de standaard vanwege het ontbreken van een eenduidige en correcte afdname en beoordeling van het examen het ontbreken van de juiste informatie om tot een waardering te komen en het niet hanteren van een antwoordmodel. Over de competentiegerichte kwalificaties wordt opgemerkt dat niet aangetoond is onder welke afdname- en beoordelingscondities de instrumenten van de examinering worden ingezet en dat het onvoldoende duidelijk is hoe de beoordeling per onderdeel tot stand komt wanneer twee beoordelaars betrokken zijn bij de examinering. Opgemerkt dient te worden dat het niet zo is dat alle kwalificaties niet voldoen.

In de KCE-audit van RBA-4 wordt over het exameninstrumentarium van de eindtermgerichte kwalificaties opgemerkt dat de bij het instrumentarium aangereikte beoordelingscriteria geen correcte, eenduidige beoordeling garanderen en dat de verstrekte informatie voor de deelnemer/ beoordelaar niet leidt tot een correcte, eenduidige beoordeling. Opgemerkt dient te worden dat de benodigde documentatie voor de beoordeling van dit ijkpunt niet aangeleverd kon worden. Van het exameninstrumentarium van de competentiegerichte kwalificaties wordt opgemerkt dat in het onderzochte exameninstrumentarium de instructie voor de deelnemer onduidelijk is omdat deze onvoldoende helderheid geeft over waarop de beoordeling voldoende/onvoldoend gebaseerd is.

Op **Standaard 6** (De examineringsprocessen zijn transparant) worden alle zes Toetsleveranciers, met uitzondering van de Stem voor het competentiegerichte exameninstrumentarium, als 'voldoende' of 'goed' beoordeeld. De Stem wordt 'onvoldoende' beoordeeld omdat met het aangeleverde bewijs onvoldoende kan worden vastgesteld dat de examenprocessen transparant zijn.

Op **Standaard 7** (De examineringsprocessen zijn geborgd) worden alle zes Toetsleveranciers, met uitzondering van de Stem voor wat betreft het competentiegerichte exameninstrumentarium, als 'voldoende' of 'goed' beoordeeld. De Stem wordt 'onvoldoende' beoordeeld omdat met de verstrekte bewijsstukken de borging voor de competentiegerichte toetsen onvoldoende

aangetoond kan worden. IBKI borgt bij de uitvoering van de proeve van bekwaamheid onvoldoende de dekkingsgraad, het niveau en de wijze van beoordelen.

De derde informatiebron betreft de publicatie 'Examinering in praktijk: Examenverslag mbo 2006-2007 (2007)'. In deze publicatie worden de resultaten van de KCE-audits van alle Toetsleveranciers met betrekking tot zogenoemde domeinen gepresenteerd.

Domein A: Validering door belanghebbenden, betreft standaard 1 en standaard 2 en de conclusie is dat de meeste leveranciers aan de norm van het domein 'Validering door belanghebbenden' voldoen, dwz dat het beroepenveld vertrouwen heeft in de kwaliteit van de examinering en dat de afnemer tevreden is over de kwaliteit van de examinering.

Domein B: Deskundigheid van betrokkenen, betreft standaard 3 en de conclusie is dat de meeste leveranciers de deskundigheid van de betrokkenen bij examinering aantonen. Leveranciers waarbij deskundigheid van de betrokkenen niet als voldoende is beoordeeld, hebben vaak moeite met het aantonen van de deskundigheid van de betrokkenen.

Domein C: Exameninstrumenten, betreft standaard 4 en standaard 5 en de conclusie is dat de meeste leveranciers exameninstrumenten hebben aangeleverd die inhoudelijk voldoen aan de uitstroomeisen maar dat de exameninstrumenten niet altijd voldoen aan toetstechnische kwaliteitseisen en dat met name de competentiegerichte examens laag op deze standaard scoren. Bij de competentiegerichte examinering blijkt het lastiger om te voldoen aan de toetstechnische kwaliteitseisen en iets minder dan de helft van de leveranciers voldoet hier niet aan.

Domein D: Processen, betreft standaard 6 en standaard 7 en de conclusie is dat de meeste leveranciers voldoen aan de norm van het domein 'Processen'.

In bijlage 6 van voornoemde publicatie worden de resultaten van de instellingen per standaard vermeld. In deze bijlage kunnen we lezen dat bij de eindtermgerichte en de competentiegerichte examinering een kwart van de leveranciers niet voldoet aan de standaard 'De betrokkenen bij examinering zijn deskundig' en dat bij de eindtermgerichte examinering eenentwintig procent en bij de competentiegerichte examinering vijftien procent van de leveranciers niet voldoet aan de standaard 'Het instrumentarium voldoet aan toetstechnische kwaliteitseisen'.

3.3.2. Toetsleveranciers

De vierde informatiebron betreft de zes Toetsleveranciers, dwz de vertegenwoordigers van de zes Toetsleveranciers die aan het onderhavige onderzoek participeerden. Op basis van de interviews kan geconstateerd worden dat de vertegenwoordigers van de zes Toetsleveranciers niet alleen de door KCE gehanteerde standaarden onderschrijven maar ook instemmen met de inhoudelijke beoordeling van hun exameninstrumentarium. Mogelijke bezwaren tegen 'het KCE' zijn dan ook niet gebaseerd op bezwaren tegen de standaarden. In dit verband dient nog opgemerkt te worden dat leveranciers (bijv. de SLEBB en IBKI) veelal ook eigen kwaliteitsstandaarden hanteren. De zes Toetsleveranciers wijzen de afnemende instellingen er uitdrukkelijk op dat de toetsen niet veranderd of aangepast mogen worden om gebruik te mogen maken van het KCE-certificaat tijdens de audit. Worden de toetsen wel aangepast dan zullen de toetsen alsnog door de toezichthouder gelegitimeerd moeten worden.

Toetsleveranciers hebben er weet van dat aanpassingen om diverse redenen (inhoudelijk, onderwijsvisie, uitvoerbaarheid) plaatsvinden maar hebben ook de indruk dat het aantal aanpassingen zeer beperkt is.

3.3.3. Toetsafnemers

In de vragenlijst voor de Toetsafnemers werd niet expliciet gevraagd naar hun mening over de toetstechnische eisen van het exameninstrumentarium. Tijdens de interviews gaven zij wel aan over het algemeen tevreden te zijn over de examens van de Toetsleveranciers en dat gold ook voor de twee toetsafnemers van Savantis en RBA-4 die ten behoeve van de KCE-audit onvoldoende bewijs voor de tevredenheid van de afnemers hadden kunnen aandragen. De opleidingen gaven ook aan dat zij veelal te weinig docenten met meestal te weinig expertise beschikbaar hebben voor het ontwikkelen van examens. Voor een complexe verandering zoals de overstap naar competentiegerichte examens dient echter meer menskracht en meer expertise beschikbaar te zijn omdat men het ontwikkelen van competentiegerichte toetsen moeilijker vindt dan het ontwikkelen van eindtermgerichte toetsen, De respondent van het ROC Nijmegen gaf aan dat door de komst van het KCE de bewustwording op het gebied van examenkwaliteit bij zijn docenten is toegenomen. Dat leidt er toe dat docenten kritisch naar de geleverde toetsen kijken en feedback in de vorm van verbetervoorstellen wordt teruggestuurd naar KC Handel. De ontvankelijkheid van Toetsleveranciers op kritiek op de examens wordt door de opleidingen als belangrijk ervaren. Toetsleveranciers die goed met docenten communiceren over de examens, bijvoorbeeld via docentendagen, positief beoordeeld omdat de opleidingen hierdoor het gevoel krijgen dat het ook hun examens zijn. De Toetsafnemers hebben er ook begrip voor dat de Toetsleveranciers nog ervaring moeten opdoen met de ontwikkeling van competentiegerichte toetsen en nog geen 'perfecte' toetsen kunnen afleveren. De Toetsafnemers vinden de toetsen wel van voldoende kwaliteit.

3.4. Deskundigheid van betrokkenen bij examinering

3.4.1. Toetsleveranciers

De Toetsleveranciers beseffen terdege dat de deskundigheid van degenen die betrokkenen zijn bij examinering aandacht behoeft en dat aan deskundigheidsbevordering systematisch gewerkt moet blijven worden. Wat betreft vakinhoudelijke en/of toetsdeskundigheid hebben Savantis, ECABO en KC Handel die deskundigheid in huis. Bij Savantis hebben we het dan over vier medewerkers en bij KC Handel over tien medewerkers. De SLEBB en RBA-4 maken bij het ontwikkelen van examens gebruik van opgeleide examenconstructeurs die afkomstig zijn uit het beroepsonderwijs en/of het bedrijfsleven terwijl de Stem de ontwikkeling en afname van (praktijk)examens uitbesteed heeft aan IBKI. Niet voor alle Toetsleveranciers geldt dat de beoordelaars die ingezet worden bij praktijkbeoordelingen altijd gecertificeerd (moeten) zijn. Door de meeste Toetsleveranciers worden trainingen aangeboden voor de praktijkbeoordelaars van de onderwijsinstellingen en leerbedrijven. Die trainingen mogen zich in een grote belangstelling verheugen en worden veelal afgesloten met een proeve van bekwaamheid op basis waarvan de beoordelaars zich kunnen certificeren.

3.4.2. Toetsafnemers

Docenten van opleidingen kunnen door Toetsleveranciers bij verschillende aspecten van examinering betrokken worden. Voor betreffende docenten geldt dat zij op verschillende manieren getraind en begeleid worden. Zo is het steeds meer de praktijk dat aan docenten die als beoordelaar van praktijkbeoordelingen optreden de eis gesteld wordt dat zij gecertificeerd zijn. Vanwege de gewenste vakinhoudelijke expertise zijn er opleidingen die het zelfs wenselijk vinden als beoordelaars voor verschillende crebo's gecertificeerd zouden moeten zijn. Een van de respondenten was echter van mening dat certificering niet verplicht gesteld moet worden. De opleiding van deskundige beoordelaars is ook van belang gezien het feit dat het niet voor alle opleidingen haalbaar is om examens altijd door twee onafhankelijke assessoren te laten beoordelen. Om in ieder geval de onafhankelijkheid van de beoordelingen beter te kunnen garanderen, wisselen het Zadkine en het Albeda College beoordelaars uit.

3.5. Betrokkenheid van opleidingen, beroepenveld en deelnemers

De overzichtstabel op pagina 6 en 7 van de publicatie 'Kenniscentra en examinering: een inventarisatie (2007)' bevat ook informatie over de betrokkenheid van het beroepsonderwijs en het bedrijfsleven en bij de ontwikkeling van examenproducten door de Toetsleveranciers. De tabel laat zien dat het beroepsonderwijs bij alle Toetsleveranciers inhoudelijk en bij nagenoeg alle Toetsleveranciers ook bestuurlijk betrokken is. Het bedrijfsleven is bij alle Toetsleveranciers zowel inhoudelijk als bestuurlijk betrokken. Hoewel de betrokkenheid van het bedrijfsleven en onderwijsveld per Toetsleverancier kan verschillen, wordt die betrokkenheid veelal gerealiseerd door vertegenwoordiging in de examencommissie, een inhoudelijke adviesgroep, toetsontwikkelgroepen en vaststellingscommissie.

Onderstaande twee paragrafen beschrijven de betrokkenheid van het beroepsonderwijs en het bedrijfsleven bij de zes Toetsleveranciers en zes Toetsafnemers

3.5.1. Toetsleveranciers

Bij Savantis zijn opleidingen/docenten niet betrokken bij te onderscheiden aspecten van examens zoals examenconstructie, opstellen correctievoorschrift, cesuur- en cijferbepaling. Wel wordt les- en toetsmateriaal voorgelegd aan docenten op docentendagen. Voor wat betreft de praktijkbeoordelingen beschikt Savantis over een bestand van getrainde beoordelaars afkomstig uit het onderwijs en het bedrijfsleven. Bij Savantis is het beroepenveld bij alle aspecten van examens betrokken via vaststellingscommissies die voorgezeten worden door personen afkomstig uit het bedrijfsleven.

Bij KC Handel zijn instellingen wel betrokken bij een aantal van voornoemde aspecten van examens maar medewerkers van KC Handel zijn alleen sporadisch bij praktijkbeoordelingen betrokken. Ook hier is het beroepenveld betrokken via vaststellingscommissies.

Bij ECABO zijn docenten bij voornoemde aspecten van examens betrokken. Het beroepenveld is in het algemeen altijd betrokken bij de bij de beoordeling en/of vaststelling van examens.

Bij de SLEBB zijn de opleidingen en het bedrijfsleven betrokken bij voornoemde aspecten van examens, dwz de opleidingen zowel bij de theorie- als praktijkexamens en het bedrijfsleven

alleen bij de praktijkexamens. Bij de zogenoemde valideringscommissies zijn een groot aantal personen uit het bedrijfsleven betrokken.

Met uitzondering van de praktijkbeoordelingen betreft de Stem opleidingen en beroepenveld bij voornoemde aspecten van examens. De praktijkbeoordelingen worden uitgevoerd door het IBKI die daarbij gebruik maakt van praktijkopleiders uit de bedrijven.

Bij RBA-4 zijn docenten van de coöperatie betrokken bij voornoemde aspecten van examens. Daarnaast geeft het beroepenveld ook feedback op de examens.

De examendeelnemers worden op verschillende manieren betrokken bij de examens. Zo worden toekomstige examendeelnemers, bijvoorbeeld bij RBA-4, gevraagd om voorafgaande aan de afname van de examens feedback te geven op de examens. Informatie over examens wordt ook wel verkregen door de examens te proeftoetsen bij toekomstige examendeelnemers (dit gebeurt onder andere bij Savantis). Daarnaast worden in voorkomende gevallen de examendeelnemers na afname van de examens ook gevraagd feedback te geven. Dit commentaar wordt meestal door de scholen verzameld en verwerkt ter doorzending aan de leverancier.

3.5.2. Toetsafnemers

De opleidingen bevestigen wat in voorgaande paragraaf door de Toetsleveranciers opgemerkt is over hoe docenten van de opleidingen betrokken (kunnen) zijn bij verschillende aspecten van examens. In het onderzoek was er ook een ROC waarvan de docenten niet betrokken waren bij de aspecten van examinering die in voorgaande paragraaf genoemd zijn omdat de ROC alles uitbestedt heeft. Zodoende hadden de docenten van de school meer ruimte om aan het onderwijs te besteden.

3.6. Overwegingen om examens in te kopen

3.6.1. Toetsleveranciers

Overwegingen van afnemende instellingen en het beroepenveld om toetsen in te kopen zijn volgens de Toetsleveranciers de volgende:

- De belangrijkste overweging is het feit dat de toetsen van de Toetsleveranciers voor alle afnemende opleidingen gecertificeerd zijn door het KCE oftewel 'KCE proof' zijn.
- In het algemeen maar zeker bij opleidingen met relatief weinig leerlingen en dus weinig docenten, zijn geen of te weinig docenten beschikbaar voor het ontwikkelen van examens.
- Een overweging die met name een rol speelt bij de branches is vergelijkbaarheid, dwz dezelfde beoordelingen van examen deelnemers die dezelfde prestaties leveren, en men is van mening dat die vergelijkbaarheid door middel van gestandaardiseerde toetsen (beter) gerealiseerd kunnen worden. Vergelijkbaarheid van examens lijkt minder een rol te spelen bij sectoren waar de beroepspraktijk nogal divers is, bijvoorbeeld de sector die door ECABO bediend wordt.
- De ontwikkeling en distributie van de examens van de Toetsleveranciers worden zowel inhoudelijk als financieel ondersteund vanuit het bedrijfsleven.

- Indien een ROC zelf examens zou ontwikkelen, zouden die examens veel duurder zijn dan door ze te betrekken van Toetsleveranciers. Merk op dat een aantal van de Toetsleveranciers samenwerkingsverbanden van scholen zijn die om redenen van kostenreductie en kwaliteitsverbetering zijn gaan samenwerken.
- Toetsleveranciers zijn van mening dat hun examens van betere kwaliteit zijn dan de examens die door individuele ROC's ontwikkeld (zouden kunnen) worden.
- Ontzorging van het leerbedrijf. Examinering in het leerbedrijf vraagt extra aandacht en aandacht van het leerbedrijf. In branches waar heel veel kleine bedrijven zijn, zoals de mobiliteitsbranche, zijn de omstandigheden voor examinering niet altijd optimaal. Daarnaast heeft het voor het leerbedrijf voordelen wanneer deelnemers van verschillende ROC's op dezelfde manier getoetst worden, zodat zij maar met een manier van beoordelen hoeven te werken.
- Het beroepenveld heeft vertrouwen in de kwaliteit van de examens.

3.6.2. Toetsafnemers

Overwegingen die door opleidingen genoemd worden om toetsen in te kopen zijn:

- De toetsen zijn gecertificeerd door het KCE.
- Vergelijkbare (beoordeling van) toetsen (in examencentra) van verschillende opleidingen.
- Voor een opleiding is het inkopen van toetsen aanzienlijk goedkoper dan het zelf ontwikkelen van toetsen. Opgemerkt dient te worden dat hoewel er wel opleidingen zijn voor wie de inkoopkosten relatief hoog zijn, dit niet hoeft te betekenen dat door de toetsen zelf te ontwikkelen de kosten voor die opleidingen daardoor lager zouden worden.
- De Afnemers beschikken niet altijd over voldoende gekwalificeerd personeel dat toetsen kan maken. De overgang naar competentiegericht toetsen vraagt daarnaast nog meer specifieke competenties van de toetsontwikkelaars.
- Kwaliteit van toetsen afkomstig van Toetsleveranciers is beter dan de toetsen die door de opleiding zelf ontwikkeld zijn omdat door Toetsleveranciers docenten van verschillende opleidingen ingezet kunnen worden die over expertise voor examenconstructie en andere aspecten van examinering beschikken.
- De examens van Toetsleveranciers hebben bij de andere opleidingen een breder draagvlak (meer vertrouwen in de samenleving) dan examens die een opleiding zelf zou ontwikkelen.
- Door toetsen in te kopen kan de opleiding alle aandacht aan het onderwijs geven.
- De leveranciers hebben meer mogelijkheden om het beroepenveld bij onderscheiden aspecten van de examens te betrekken dan individuele opleidingen.
- Het beroepenveld wil een deugdelijke beoordeling van examendeelnemers.
- Afname van praktijkexamens is voor veel opleidingen logistiek lastig of alleen tegen relatief hoge kosten te organiseren.

3.7. Tevredenheid van afnemende instellingen en deelnemers

3.7.1. Toetsleveranciers

In de publicatie 'Examinering in praktijk: Examenverslag mbo 2006-2007 (2007)' staat op pagina 17 dat 'De meeste leveranciers tonen de tevredenheid van de afnemers over de kwaliteit van de examinering aan. Ze doen dat voornamelijk door evaluatiegesprekken met afnemers te voeren en door klanttevredenheidsonderzoeken af te nemen.' De zes Toetsleveranciers in het onderhavige onderzoek rapporteren dat de ROC's tevreden zijn over de examens waarbij wel opgemerkt moet worden dat drie van de zes Toetsleveranciers samenwerkingsverbanden van ROC's zijn. Als een indicator voor de tevredenheid van de scholen beschouwt men het feit dat nagenoeg alle scholen de examens blijven kopen.

Hoewel de meeste Toetsleveranciers de bevraging van de examendeelnemers in het algemeen als een taak van de Toetsafnemers beschouwen (bijv. KC Handel), zijn er ook Toetsleveranciers die de deelnemers direct of indirect de deelnemers bevragen. Een voorbeeld van het laatste is de Stem die niet zelf de afzonderlijke deelnemers aan de praktijkexamens bevrageert maar het IBKI, hun feitelijke toetsleverancier, bevrageert de deelnemers wel.

3.7.2. Toetsafnemers

Gegeven de overwegingen van Toetsafnemers om toetsen in te kopen, het feit dat ze de toetsen blijven kopen en dat ze in de toekomst ook meer toetsen zullen gaan kopen, kan vastgesteld worden dat de Toetsafnemers uit het onderzoek in het algemeen tevreden zijn over de toetsen. Dat betekent trouwens niet dat ze denken dat (het aanbod van) de toetsen niet voor verbetering vatbaar is of blijft. Door de Toetsafnemers werden tijdens de interviews de volgende opmerkingen gemaakt:

- De examens sluiten soms onvoldoende aan bij het curriculum of de onderwijsvisie van een opleiding. Dat is zijn de meest gehoorde redenen van opleidingen die wel eens wijzigingen in examens aangebracht hebben. Vaak werd de inhoud dan wel intact gelaten, maar in een andere vorm of volgorde getoetst.
- Opleidingen hebben, met name ook door de hoge eisen van de examenstandaarden, minder mogelijkheden om eigen examens te ontwikkelen. Bovendien moeten door opleidingen zelf ontwikkelde examens ook altijd nog gelegitimeerd worden. In dit verband dient opgemerkt te worden dat er wel signalen van scholen zijn, echter niet zozeer van de scholen die aan het onderhavige onderzoek deelgenomen hebben, dat zij alleen vanwege het KCE zijn gaan participeren in een samenwerkingsverband. Deze scholen waren tevreden over de examens die men zelf ontwikkeld had en zagen zich nu min of meer gedwongen te betalen voor examens van een samenwerkingsverband. Van de scholen die aan het onderzoek deelnamen heeft de onderzoeker echter geen enkel signaal in die richting ontvangen. De overwegingen die de scholen uit het onderzoek gaven om examens in te kopen en de algemene tevredenheid van de scholen over de examens spreken die signalen dan ook tegen.
- Branches willen meer specialisaties (bijv. bij de sector Schilderen en Afbouw) wat inhoudt dat er meer toetsen ontwikkeld moeten worden.

- De dekkingsgraad van de tweede generatie kwalificatiedossiers met betrekking tot de uitstroomeisen en de beroepspraktijk is aanzienlijk beter dan die van de eerste generatie kwalificatiedossiers. Hierdoor kunnen door de Toetsleveranciers ook betere/authentiekere toetsen ontwikkeld worden.
- Beoordelingen van deelnemers zouden op het niveau van de kerntaken moeten plaatsvinden.

Uit de evaluaties die bij examendeelnemers plaatsvinden blijkt volgens de opleidingen dat de deelnemers een redelijk positief tot positief oordeel over de examens hebben. De voorlopige indruk van de onderzoeker is echter dat er grote verschillen tussen de opleidingen zijn in het laten evalueren van de toetsen door de examendeelnemers.

3.8. Aanvullende opmerkingen

3.8.1. Toetsleveranciers

Op de laatste vraag van de vragenlijst 'Zijn er onderwerpen betreffende examinering die volgens u(w instelling) de komende tijd dringend aandacht behoeven?', gaven de Toetsleveranciers de volgende reacties:

- Het is belangrijk om op korte termijn volstreekte helderheid te krijgen over de wijze waarop de verantwoording vanuit de Toetsleveranciers ten opzichte van de Inspectie wordt georganiseerd. De Toetsleveranciers vinden dat zij voor de ROC's een belangrijke ontzorgende rol kunnen spelen als het gaat om de verantwoording van de toetsen. Ook voor de Inspectie is het efficiënt om het toezicht via Toetsleveranciers te regelen.
- De SLEBB pleit voor Europese afstemming van diploma's. Men wijst ook op het belang van 'instrumenten' waarmee de ontwikkeling van competenties beoordeeld kan worden. Hiervoor werd reeds vermeld dat KC Handel met de ontwikkeling van 'voortgangsinstrumenten' een aanvang heeft gemaakt.
- Savantis benadrukt het belang van de deskundigheid van examinatoren.
- RBA-4 vraagt zich af hoe uitgaande van het document 'Leren, Loopbaan en Burgerschap' competentiegerichte beoordelingsinstrumenten ontwikkeld moeten worden.
- Verschillende respondenten merken op dat aan de examendeelnemers te hoge eisen gesteld worden op het gebied van de moderne vreemde talen.

3.8.2. Toetsafnemers

Op de vraag naar onderwerpen betreffende examinering die binnenkort dringend aandacht behoeven, gaven de Toetsafnemers de volgende reacties:

- Geen landelijke of centrale examens verplicht voorschrijven want dat leidt tot examentraining.
- Taal- en burgerschapscompetenties in context toetsen en dat houdt volgens de meeste respondenten in dat er decentraal getoetst moet worden. Daartegenover merkt een andere respondent hierover op dat taal ook integraal in een proeve van bekwaamheid

getoetst zou kunnen worden en dat in dat geval taalbeheersing weer centraal getoetst zou kunnen worden.

- De exameneisen voor zowel moderne vreemde talen als de Nederlandse taal, met name in het geval van buitenlandse (Duitse) leerlingen, worden niet alleen te hoog gevonden maar ook onredelijk omdat door een onvoldoende voor die vakken leerlingen hun diploma niet krijgen. Voorgesteld wordt een onderscheid te maken tussen leerlingen die gaan werken en leerlingen die naar het hbo gaan.
- Het centraal toetsen van de moderne vreemde talen en Nederlands is een teken van wantrouwen tegen het veld.
- De instellingen moet de belangrijkste rol blijven spelen bij de beoordeling van leerlingen.
- Wijzig de kwalificatiedossiers niet te frequent zodat de opleidingen weten waar ze aan toe zijn en hun werk kunnen doen.

4. Samenvatting en Conclusies

Algemene conclusie

Op basis van het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de diverse vormen van standaardisatie die in de cases naar voren komen bijdragen aan de verhoging van de efficiëntie en kwaliteit van de examinering in het mbo. Alle respondenten zijn het er over eens dat samenwerking bij de ontwikkeling of het inkopen van toetsen bij een toetsleverancier voordeliger is (volgens sommige respondenten zelfs een factor tien) dan wanneer het door de instellingen zelf gedaan zou worden. Scholen geven daarnaast aan dat ze, doordat docenten minder tijd aan examinering kwijt zijn, meer aandacht kunnen besteden aan het verzorgen van het onderwijs.

De kosten van de toetsen blijven laag omdat geen van de Toetsleveranciers een winstoogmerk heeft. Daarnaast dragen schaalvoordelen bij aan de lagere prijs.

Een bijkomend voordeel is dat het bedrijfsleven nadrukkelijk bij de toetsen betrokken wordt waardoor het vertrouwen in de toetsen groeit. In sommige branches dragen de branches daarnaast ook financieel bij aan de toetsontwikkeling.

De verschillende vormen van standaardisatie hebben te maken met de verschillen tussen sectoren en opleidingen. Voor zover dat op basis van dit beperkte onderzoek vastgesteld kan worden, lijkt het vooralsnog niet nodig om standaardisatie bij examinering centraal over alle sectoren heen te organiseren, laat staan daarbij één model naar voren te schuiven. Mogelijk kunnen vormen van standaardisatie wel gestimuleerd worden, teneinde bij instellingen de voordelen van standaardisatie te doen realiseren.

Overwegingen om examens in te kopen

Er zijn een aantal overwegingen om examens in te kopen. De belangrijkste overweging is/was dat de toetsen van de Toetsleveranciers gecertificeerd zijn door het KCE. Dit levert de scholen het voordeel op dat ze minder toezichtslasten hebben bij een controle door de toezichthouder omdat een audit van de ingekochte toetsen niet meer gedaan hoeft te worden. Andere belangrijke overwegingen zijn dat toetsen inkopen (aanzienlijk) goedkoper en efficiënter is dan het zelf ontwikkelen van toetsen, dat bij de examendeelnemers van verschillende opleidingen dezelfde toetsen afgenomen worden en dus dezelfde eisen gesteld worden (vergelijkbaarheid

en transparantie), dat het beroepenveld daardoor ook vertrouwen heeft in de kwaliteit van de examens, en dat de ingekochte toetsen van betere kwaliteit zijn dan toetsen die individuele opleidingen zelf ontwikkelen. De voordelen van opleidingen om in te kopen zouden in voorkomende gevallen zelfs nog groter kunnen worden indien men de examinering volledig zou uitbesteden. De opleidingen hoeven zich dan geen zorgen meer te maken over zaken zoals deskundige beoordelaars en (een deel van) de logistieke organisatie maar kunnen in plaats daarvan hun tijd aan hun onderwijs besteden. Uit het feit dat de Toetsafnemers de toetsen blijven kopen en voornemens zijn in de toekomst meer toetsen te kopen, kan geconcludeerd worden dat men tevreden is over de toetsen. Dat betekent trouwens niet dat de Toetsafnemers vinden dat de toetsen niet voor verbetering vatbaar zijn. Toetsleveranciers blijken echter ontvankelijk te zijn voor kritiek van de opleidingen en bereid de toetsen aan te passen.

Nadelen

Hoewel de instellingen over het algemeen enthousiast zijn over het inkopen van examens, geven zij ook wel een paar nadelen aan. Zo sluit een ingekochte toets niet altijd naadloos aan bij het curriculum of de onderwijsvisie van een instelling. Voor deze en andere kritiekpunten blijken Toetsleveranciers ontvankelijk te zijn en rekening te houden. Dat er sprake zou zijn van gedwongen inkoop is in dit onderzoek niet geconstateerd.

Marktaandeel

De Toetsleveranciers in dit onderzoek bedienen nagenoeg alle opleidingen uit hun sector of samenwerkingsverband. Dit houdt in dat de afnemende opleidingen alle dezelfde examens afnemen wat een van de belangrijkste kenmerken van gestandaardiseerde examinering is. In welke mate dat laatste het geval is bij andere opleidingen is in het kader van het onderhavige onderzoek niet onderzocht. Toetsleveranciers stellen theorie- en praktijktoetsen ter beschikking voor zowel de eindtermgerichte als competentiegerichte kwalificatiestructuur. Die toetsen kunnen de afnemende instellingen voor relatief weinig geld inkopen wat ook mede het hoge marktaandeel verklaart. Voor alle Toetsleveranciers geldt dat ze voornemens zijn examens voor meer opleidingen te ontwikkelen. Naast examens worden ook met examens verwante producten ontwikkeld zoals instrumenten om de ontwikkeling van competenties te volgen.

Financiering

De drie kenniscentra uit het onderhavige onderzoek brengen de afnemende instellingen voor al hun toetsen een bedrag per leerling in rekening. In het geval een sector grote aantallen deelnemers heeft, kunnen de toetsen kostendekkend geproduceerd en gedistribueerd worden. In het geval een sector kleine aantallen deelnemers heeft, is toetsproductie en –distributie niet kostendekkend en draagt bijvoorbeeld de bedrijfstak bij aan de financiering van de examinering. Voor twee van de drie onderzochte samenwerkingsverbanden geldt dat zij bij hun deelnemende scholen of een bedrag per deelnemer, of een bedrag per school in rekening brengen. Aangezien dit onderzoek maar zes kenniscentra/samenwerkingsverbanden betreft, zou het wenselijk zijn om voor het verkrijgen van een compleet overzicht en inzicht ook de financiering van de examinering bij andere toetsleveranciers na te gaan.

Kwaliteit van toetsen

Wanneer de onderzoeker zich baseert op de documenten van het KCE, kan geconstateerd worden dat de kwaliteit van het exameninstrumentarium van iets minder dan de helft van de Toetsleveranciers nog voor verbetering vatbaar is. Ook voor de Toetsleveranciers uit dit onderzoek geldt dat, met uitzondering van KC Handel, aan de toetstechnische kwaliteit van de toetsen meer aandacht besteed dient te worden. Of examens aan toetstechnische en andere kwaliteitseisen voldoen, dient met een adequaat toetsbeoordelingssysteem vastgesteld te worden. Tegen het KCE toetsbeoordelingssysteem hadden de Toetsleveranciers en Toetsafnemers uit dit onderzoek overigens geen inhoudelijke bezwaren. Indien overwogen zou worden het KCE toetsbeoordelingssysteem aan te passen, zou ook eens bij de Toetsleveranciers nagegaan kunnen worden welke standaarden zij hanteren. Daarnaast zou ook gekeken moeten worden naar recent ontwikkelde toetsbeoordelingssystemen die bij zogenoemde assessments gehanteerd worden.

Kwaliteit van beoordelaars/examinatoren

Dat behalve goede toetsen ook goede beoordelaars/examinatoren zeer belangrijk zijn, zijn alle betrokkenen overtuigd. Ter illustratie van het belang van zowel kwalitatief goede toetsen als deskundige beoordelaars een citaat uit het artikel van Groenendijk en Dercksen, 'Bekwaamheid op de proef gesteld' dat op de website van RBA-4 geraadpleegd kan worden. 'Na vier jaar met proeven van bekwaamheid gewerkt te hebben, ontstond binnen het samenwerkingsverband de wens tot het valideren en verbeteren van de proeven. Uit de evaluatie bleek dat er veel verschil was in de kwaliteit van beoordelaars, met als gevolg dat niet elke student eenzelfde examen kon worden gegarandeerd. Studenten spraken over makkelijke en moeilijke instellingen, waarmee ze feitelijk doelden op de beoordelaars. Naar aanleiding van deze constatering is besloten niet alleen te investeren in de verbetering van de proeven van bekwaamheid zelf, maar ook in de professionalisering van de beoordelaars die met de proeven werken. Niet met de bedoeling om alle beoordelaars in eenzelfde keurslijf te persen, wel vanuit de wens de gelijkwaardigheid van de examinering over instellingen heen te bevorderen.' Aan de training en certificering van beoordelaars wordt dan ook steeds meer aandacht besteed. Als ideale beoordelingssituatie wordt beoordeling door twee onafhankelijke gecertificeerde beoordelaars gezien waarbij de ene beoordelaar afkomstig is uit het beroepsonderwijs en de andere beoordelaar uit het bedrijfsleven. Twee beoordelaars is echter met name voor opleidingen niet altijd realiseerbaar.

Deskundigheid betrokkenen bij examinering

Wat betreft de deskundigheid van betrokkenen bij de constructie van examens kunnen twee scenario's onderscheiden worden. Er zijn een aantal Kenniscentra (Savantis, KC Handel, ECABO) die voor de ontwikkeling van examens de vakinhoudelijke en/of toetsdeskundigheid grotendeels zelf in huis hebben. Daarnaast zijn er samenwerkingsverbanden (RBA-4, SLEBB, Stem) die docenten van de bij het samenwerkingsverband aangesloten scholen inzetten voor de ontwikkeling van examens. Indien wat door de Toetsleveranciers en Toetsafnemers uit dit onderzoek algemeen beweerd wordt waar is, namelijk dat het ontwikkelen van competentiegerichte toetsen moeilijker is dan het ontwikkelen van eindtermgerichte toetsen, kan men zich afvragen of een scenario waarin gebruikt gemaakt wordt hoog gekwalificeerde examenconstructeurs uiteindelijk niet de voorkeur verdient.

Nagenoeg alle Toetsleveranciers betrekken de (docenten van) opleidingen bij verschillende aspecten van examinering. Alle Toetsleveranciers betrekken het beroepenveld op verschillende

manieren bij de examinering wat de authenticiteit van de examens ten goede komt. Toetsdeelnemers worden bij de examens betrokken door hen te laten deelnemen aan proeftoetsen of hen door middel van vragenlijsten of panelgesprekken te bevragen over de examens.

Eisen MVT en Nederlands

Door nagenoeg alle Toetsafnemers en Toetsafnemers werd gewezen op de te hoge eisen voor zowel de moderne vreemde talen als de Nederlandse taal. Die eisen worden om twee redenen als onterecht aangemerkt. De eerste reden is geen zekerheid bij instroom dat het middelbaar beroepsonderwijs geacht wordt een probleem op te lossen dat door het voorafgaande onderwijs veroorzaakt is. De tweede reden is dat leerlingen nu het middelbaar beroepsonderwijs verlaten zonder diploma vanwege een onvoldoende beheersing van een vreemde taal die voor hun beroepsuitoefening als weinig relevant beschouwd wordt.

Ten slotte

De onderzoeker heeft tijdens zijn bezoeken bij Toetsleveranciers en Toetsafnemers ervaren dat er veel expertise op het gebied van examinering aanwezig is. Het verdient aanbeveling om van die expertise in voorkomende gevallen gebruik te maken.

Bijlage 1. Vragenlijst Toetsleveranciers

1. Hoeveel examens (toetsen, proeven van bekwaamheid etc.) levert uw instelling?
2. Hoeveel opleidingen (dekkingsgraad) nemen hun examens bij uw instelling af?
3. Wat zijn voor opleidingen de overwegingen om bij uw instelling examens in te kopen?
4. Bij welke aspecten van examens betreft uw instelling de opleidingen? Mogelijke aspecten zijn: examenconstructie, correctievoorschrift opstellen, cesuur- en cijferbepaling, beoordelen van deelnemers op school en/of in de beroepssituatie.
5. Staat uw instelling opleidingen toe aspecten van uw examens aan te passen?
6. Wat zijn voor het beroepenveld de overwegingen om bij uw instelling examens in te kopen?
7. Bij welke aspecten van examens betreft uw instelling het beroepenveld? Mogelijke aspecten zijn: examenconstructie, correctievoorschrift opstellen, cesuur- en cijferbepaling, beoordelen van deelnemers op school en/of in de beroepssituatie
8. Wat zijn voor opleidingen de belangrijkste voordelen om examens (bij uw instelling) in te kopen?
9. Zijn de voordelen zo groot dat opleidingen (zouden moeten) overwegen meer examens (bij uw instelling) in te kopen?
10. Is uw instelling voornemens meer examens te gaan ontwikkelen/leveren?
11. Hoe financiert uw instelling de ontwikkeling van examens?
12. Wat zijn voor opleidingen de belangrijkste nadelen om examens (bij uw instelling) in te kopen?
13. Zijn de nadelen zo groot dat opleidingen (zouden moeten) overwegen om minder examens (bij uw instelling) in te kopen?
14. Voldoen de examens van uw instelling aan toetstechnische kwaliteitseisen (taalgebruik, instructie, deelnemer, afnamecondities, antwoordmodel, cesuurbepaling, betrouwbaarheid, representativiteit)?
15. Wat is de deskundigheid van degenen die bij uw instelling betrokken zijn bij de ontwikkeling van examens?

16. Wat is het oordeel van de deelnemers over de examens van uw instelling ten aanzien van voor deelnemers belangrijke zaken zoals de inhoud en afname van de examens, de wijze van beoordeling, de cesuur- en cijferbepaling, de informatieverstrekking voor- en achteraf?
17. Zijn er onderwerpen betreffende examinering die volgens u(w) instelling de komende tijd dringend aandacht behoeven?

Bijlage 2. Vragenlijst Toetsafnemers

1. Hoeveel examens (toetsen, proeven van bekwaamheid etc.) worden jaarlijks bij uw opleiding afgenomen?
2. Koopt uw opleiding examens in bij leveranciers of stichtingen? Zo ja, welke leveranciers of stichtingen betreft het en wat is het aantal examens dat ingekocht wordt?
3. Neemt uw opleiding deel aan samenwerkingsverbanden die gezamenlijk examens ontwikkelen? Zo ja, welke samenwerkingsverbanden betreft het en wat is het aantal examens dat ontwikkeld wordt?
4. Wie zijn bij uw opleiding betrokken bij beslissingen over de inkoop van examens en/of het in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
5. Wat waren voor uw opleiding de overwegingen om examens in te kopen en/of het in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
6. Hoe is het beroepenveld betrokken bij beslissingen over de inkoop van examens en/of het in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
7. Wat waren voor het beroepenveld de overwegingen om examens in te kopen en/of het in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
8. Wat zijn voor uw opleiding de belangrijkste voordelen van de inkoop van examens en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
9. Zijn de voordelen zo groot dat uw opleiding overweegt meer examens in te kopen en/of in een samenwerkingsverband te ontwikkelen?
10. Wat zijn voor uw opleiding de belangrijkste nadelen van de inkoop van examens en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelen van examens?
11. Zijn de nadelen zo groot dat uw opleiding overweegt om minder examens in te kopen en/of in een samenwerkingsverband te ontwikkelen?
12. Wat is het oordeel van uw opleiding over de inhoud (dekkings- en moeilijkheidsgraad) van de ingekochte en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelde examens met betrekking tot de uitstroomseisen (eindtermen of competenties)?
13. Wat is het oordeel van uw opleiding over de inhoud (dekkings- en moeilijkheidsgraad) van de ingekochte en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelde examens met betrekking tot de beroepseisen van startbekwame beroepsbeoefenaren?
14. Bij welke aspecten van de ingekochte en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelde

examens zijn docenten van uw opleiding betrokken? Mogelijke aspecten zijn: examenconstructie, correctievoorschrift opstellen, cesuur- en cijferbepaling, beoordelen van deelnemers op school en/of in de beroepssituatie, lid van een panel voor een panelgesprek, lid examencommissie.

15. Maakt uw opleiding bij de beoordeling van examens gebruik van (externe) gecertificeerde examinatoren?
16. Bij welke aspecten van de ingekochte en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelde examens is het beroepenveld betrokken? Mogelijke aspecten zijn: examenconstructie, protocol proeve van bekwaamheid opstellen, correctievoorschriften opstellen, cesuur- en cijferbepaling, beoordelen van deelnemers op school en/of in de beroepssituatie, lid van een panel voor een panelgesprek, lid examencommissie?
17. Wat is het oordeel van de deelnemers over de ingekochte en/of in een samenwerkingsverband ontwikkelde examens ten aanzien van voor deelnemers belangrijke zaken zoals de inhoud en afname van de examens, de wijze van beoordeling, de cesuur- en cijferbepaling, de informatieverstrekking voor- en achteraf?
18. Zijn er onderwerpen betreffende examinering die volgens u(w opleiding) de komende tijd dringend aandacht behoeven?

Bijlage 3. Overzicht van medewerkers van Toetsleveranciers en Toetsafnemers die geïnterviewd zijn.

Casus	Gesproken met	Organisatie	Rol	Datum gesprek
Savantis	Piet Maas (teamleider) Anton van Doren (afdelingsmanager)	Markiezaat College (ROC West-Brabant)	Afnemer	20 november 2007
	Marianne Pieters (manager)	Savantis	Leverancier	3 december 2007
RBA-4	Cor Dijks (afdelingsmanager, tevens bestuurslid RBA-4)	Deltion College	Afnemer	20 november 2007
	Jane Groenendijk (coördinator examenbank)	ROC van Twente	Leverancier	21 november 2007
ECABO	Frank de Groot Peter van Dijk (senior adviseurs)	ECABO	Leverancier	21 november 2007
	Yvonne van der Steenhoven (projectdirecteur) Marcel Claessens (projectleider examinering)	Zadkine	Afnemer	4 december 2007
KC Handel	John Dekker (teamleider)	KC Handel	Leverancier	28 november 2007
	Willem van Heest (teamleider)	ROC Nijmegen	Afnemer	12 december 2007
SLEBB	Martien Verheijen (docent met coördinerende taken)	ROC Eindhoven	Afnemer	3 december 2007
	Wichard Rops (directeur SLEBB, tevens directeur binnen ROC Eindhoven)	SLEBB/ROC Eindhoven	Leverancier	3 december 2007
STEM	Annemarie Geenen (bestuurslid STEM, tevens adjunct- directeur binnen ROC Eindhoven)	STEM/ROC Eindhoven	Leverancier	5 december 2007
	Rick van der Velde (docent met coördinerende taken)	ROC Eindhoven	Afnemer	5 december 2007

Bijlage 4. Over de auteurs

Piet Sanders is sinds 2007 directeur van het Research Center voor Examinering en Certificering (RCEC), een samenwerkingsverband van de Universiteit Twente en Cito. Daarvoor was hij jarenlang hoofd van het Psychometrisch Onderzoek- en Kenniscentrum van Cito. Tijdens voornoemd hoofdschap was hij ook enige jaren bijzonder hoogleraar psychometrie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is gespecialiseerd in het construeren van praktijktoetsen waarover hij ook internationaal gepubliceerd heeft. Daarnaast heeft hij zich de afgelopen jaren bezig gehouden met de ontwikkeling van toetsbeoordelingssystemen voor computertoetsen en assessments.

Geert Jan Visser is beleidsmedewerker bij het ministerie van Economische Zaken. In het kader van de afsluiting van zijn aanstelling als rijkstraineé is hij gedetacheerd bij het ministerie van OCW. Daar houdt hij zich bezig met de ontwikkeling van examinering in het middelbaar beroepsonderwijs en de wijze waarop het toezicht daarop vormgegeven dient te worden. In dat kader is hij betrokken bij de uitvoering van dit onderzoek.